

ROSTA

DIVATOS PESTI ÍRÓK

Az 1890-es években Kiss József költő megindította és virágzó vállalattá tette a *Hét* című hetilapot. Munkatársai – a későbbi divatos pesti írók – gúnyolódva kritizálták nemzeti irányú kortársaik műveit s egészen más szellemben iparkodtak megszólalni, mint a hazafias hagyományokhoz ragaszkodó költők.

Pintér Jenő

Kik voltak ezek a destruktív írók, akik Kiss József hazafiatlan zászlója alá szegődve már a múlt század kilencvenes éveiben megkezdtek a nemzetromboló munkát? Talán nem lesz érdektelen összeállítani Pintér Jenő lesújtó ítélete után a bűnösök listáját ...

Ott találjuk mindenekelőtt Berzeviczy Albertet, az Akadémia jelenlegi elnökét, aki harmincéves korában, 1890-ben nem átalotta cikksorozatát írni a *Hét*-be. Az, hogy Herczeg Ferenc tizenhét évig volt a divatos pesti folyóirat munkatársa (1890–1907): ezek után igazán nem lephet meg senkit. Katholikus regényirodalmunk nagy alakja, Gárdonyi Géza, maga is tizenhét évfolyam gazdagításához járult hozzá (1891–1906, 1912).

A nagy magyar mesemondó, Jókai Mór, először hatvanöt éves korában ült le Kiss József destruktív asztalához, de akkor aztán tizenkét éven át hű is maradt a gúnyolódva kritizáló zászlóhoz (1890–1899 és 1903–4). Kozma Andor, a hazafias szatíra klasszikus lantosa, kilenc évig ragaszkodott a Kiss József-féle hagyományokhoz (1890–97, 1912). Rákosi Jenő, aki ugyancsak távol érezte magát a *Hét* szellemétől, 1891-ben mégis írt egy cikket a más szellemben iparkodók lapjába. Mit szóljunk Pekár Gyuláról, a hazafias hagyományok költészetének leghevesebb előharcosáról, aki tizenegy éven keresztül hordta az ellenséges igát a *Hét* szekere előtt (1891, 1906–12)? Szomorú dolog bizony ez, még a kormánypárti Mikszáth Kálmán sem kivétel, aki nyolc év folyamán gyakran talált megnyilatkozási tere a virágzó vállalatnál (1890–1902, 1906–10) ... Népies-falusi-hazafias költők gyakran keresték föl a pesti aszfaltnak ezt a gyökértelen és tradícióatlan orgánumát. A kitűnő Szabolcska Mihály kilenc évfolyam díszét emelte. De olyan hagyományhű költők is, mint Ábrányi Emil (1890–1905, 1914), Bárd Miklós (1902), Dóczy Lajos (1890, 1902, 1906–8), Endrődi Sándor (1890–1901, 1907–8), Jakab Ödön (1890–1), Várady Antal (1890–3), Vargha Gyula (1915) és Zemplényi Árpád (1893–1907); valamennyien tanuságot tehetnek arról, hogy a *Hét* nem zárta ki hasábjairól a nemzeti irányú kortársak műveit.

Bátran állíthatjuk, szemben minden politikai ellenvéleménnyel, hogy a *Hét* a kilencvenes években a magyar intelligencia vezető embereinek megnyilatkozási orgánuma volt, nem pedig csupán egy destruktív töredéké. A haladó folyóirat munkatársai között olyan neveket találunk még, mint Ágai Adolf (1890–7), Alexander Bernát (1890), Ambrus Zoltán (1890–1907), Ballagi Aladár (1899), Bársony István (1890–1904, 1914), Bartók Lajos (1890–96), Berczik Árpád (1892), Cholnoky Viktor (1903–12), Csathó Kálmán (1906–7), Eötvös Károly (1890), Farkas Imre (1897–1909), Ferenczi Sári (1914–21), Gyóni Géza (1914–15), Harsányi Kálmán (1908), Heltai Jenő (1891–1906, 1913), Hevesi Sándor (1915), Justh Zsigmond (1890–4), Kállay Miklós (1909, 1912–17), Kosztolányi Dezső (1906–1921), Krudy Gyula (1900–16), Malonyay Dezső (1890–95, 1902–7, 1914–16), Márkus László (1905–8), Móra Ferenc (1921), Móricz Zsigmond (1909, 1913), Oláh Gábor (1908–9), Petelei István (1890–1907), Pulszky Ferenc (1890), Radó Antal (1890–1900), Sajó Sándor, az Akadémia koszorús költője (1891–1900), Reményik Sándor, a későbbi erdélyi magyar poéta (1915–18), Sebők Zsigmond (1890–93, 1903, 1909), Szávay Gyula, az iskolakönyvek kedvelt költője (1891–1905, 1920), az arisztokratikus Szemere György (1907), a szürke Szomaházy István (1890–1901, 1907), Szöllősy Zsigmond (1895–1914), a tudós Tóth Béla (1890–1902, 1906–7) – és még másokat sokakat, a magyar irodalom és tudomány reprezentáns nevei közül. Hol itt a destrukció ebben az illusztris névsorban? Talán csak nem Tormay Cecilre gondol a nagy magyar irodalomtörténész, a *Bujdosó könyv* szerzőjére, aki 1905 és 1908 között és 1916-ban szerepelt a *Hét* munkatársai között? Vagy talán Voinovich Gézáat gondolja, a *Budapesti Szemle* szerkesztőjét, aki szellemes és modern írásaival épen a *Hét*-ben tűnt föl a háború és forradalmak felé haladó magyar korszak elő éveiben (1903–1906, 1915)? Olyan eminensül kereszténypárti írók, mint Lendvai István (1907, 1914), a „harmadik” Magyarország későbbi harcosa, Rozványi Vilmos, az *Uj Nemzedék* munkatársa (1919), Surányi Miklós, a *Nemzeti Ujság* vezércikkírója (1916–19) és Zilahy Lajos, az elegáns és fehér író (1913–17) – csak nem a destrukció lovagjai voltak, midőn a *Hét*-től kérték és kapták a nemzethez szóló trombitát?

Talán a többi munkatárs? Teljesség kedvéért álljon itt ezeknek a névsora is. Kiki kiválogathatja belőlük a

maga destruktív íróját:

Ady Endre, Babits Mihály, Balázs Béla, Berde Mária, Biró Lajos, Bónyi Adorján, Bródy Sándor, Csergő Hugó, Dutka Ákos, Emőd Tamás, Erdős Renée, a nagy katolikus, majd erotikus író, Feleki Géza, Fodor László, Forró Pál, Földi Mihály, Gellért Oszkár, Hatvany Lili, Ignotus, Juhász Gyula, Kabos Ede, Kaffka Margit, Karinthy Frigyes, Kassák Lajos; Kemény Simon, Lakatos László, Lengyel Menyhért, Marczali Henrik, Molnár Ferenc, Vajthó László, Osváth Ernő, Relle Pál, Rózsa Miklós, Sebestyén Károly, Szász Zoltán, Szép Ernő, Szilágyi Géza, Szomor Dezső, az Akadémia Vojnich-díjának nyertese, Várnay Zseni, a *Ne lőjj fiám, mert én is ott leszek* ... kezdetű népdal szerzője és Z o l n a i Béla* ...

A neveknek ebben a tarka sokféleségében csak egy a vígasztaló. Az, hogy a *Hét* valóban magába foglalta a kilencvenes és kilencszázas évek magyar irodalmának reprezentáns neveit. Skálája Ady Endrétől Tormay Ceciliáig terjedt. A konklúzió levonását bátran a nyájas olvasóra bízhatjuk.

(Grác)

Gedeon Jolán

NEHÉZ FÖLD

Illyés Gyula kötete több, mint amit ma jó verskötet alatt értünk: esemény. A mai modern fiatalok lármás anarchiájában szinte jóleső vígasztalás ez a legmélyebbről zengő hang. Ezekben a versekben – érzik rajtuk, hogy egy legfajtisztább magyarságú lélek foganata – nemcsak a fiatalság végletekig feszült érzéseit, lobogó lázát kapjuk, hanem azt a magasabb művészi felelősséget is, melyben a költő legtisztább szándékait látjuk igazolva. Mert Illyés Gyula érzékenyen reagál – művészi ösztönének legmorálisabban mai hangszerén – korának minden ritmusára, anélkül, hogy egy pillanatra is profánná laposodna:

Talpamnak ravaszk titkokat kuncog a föld, az én földem ez,
belőle fakadtam,
Pólyám a dülőlút pora volt vagy selymes televény
kötő krumplibokrok alján
Az ég fűrösztött s tett szárazba meleg újjaival,
míg anyám kapált lent a völgyben,
Megnőttem a fákkal, üszökkal, szelekkel, ezernyi lármázó tejtestvéreimmel.

Fáradtan térek hazafelé este, füttyszómra a nyíl megáll,
tiszteleg, – éld világod, testvér!
Alkonyattal nyílik szívem, miként a tők virága,
Harmatosan, Fentülök a padlásajtóban, vagy kaz-
lunk tetején, a gólyák
másik honáról álmadozom,
Vezénylem az éj hangversenyeit, békákét, kutyákét,
hajnal felé a madarakét.

S dalokat dúdolok e dallamokra is, legyen mivel
vidítani Kedvesemet, ha majd kedvesem is lesz,
Csillogó reggeli harmatok fátylas kökénybokraimon
Ti majd kisleányom keresztelőjén csilingeljtek.

Ime a költő, az előkelő paraszti profil, aki örül, lázad és evangéliumi alázattal megbékül. – Nagy fantáziában bőséges szóképei s barbár muzsikaként zengő férfias nyelvezete, mind arra mutatnak, hogy nem azzal a modern lírikussal állunk szemben, akinél a modern életszemlélet minden átmenetnélküli szakítást jelent a klasszikus hagyományokkal. Sőt. Illyés Gyula nagyon jól tudja, – és érzi is ennek mélyreható súlyát, értékeit, – hogy ez a legteljesebb esztétikai anarchiát jelentené, amely talán a legemberibb értékeket rombolná le. S mégis csupa élet, a leglázasabb élet az ő költészete. A legmaibb és a legmaibbak között talán a legklasszikusabb. Szabad versek, a legzenélőbb ritmussal telítve: klasszikus szabadversek! Rohanó életünk mai és emelkedett tisztaságú hangja az Illyés Gyuláé. Az a költő, aki az *Angyali köszöntés*, *Száműzött*, *Szárnyak*, *Szegénylegény*, *Újszülött*, *Dal a galambról*, *Halott leány*, *Úrfelmutatás* és a *Szülőföldem*, *Mint a harmat*, *Szerelem*, *Egy Ősz*, *Búcsúztató* (ciklusok) című verseket írta, egy olyan reménysugárt csillantott meg a magyar

horizonton, amely a legmélyebb élményeket hagyja maga után.

(Újpest)

Berda József

IM WESTEN NICHTS NEUES

1928-ban jelent meg egy háborús könyv* egy fiatal ismeretlen szerzőtől és a könyvből egymásután váratlanul gyorsan jelennek meg új és újabb kiadások, amelyek száma még a mai rekordvilágban is meglepő eredmény.

Ha eltekintünk a könyv tárgyától, a világháború salakjától, a névtelenek és lelkesedéstől megfosztottak gyötrődésétől, a testi és lelki szenvedéstől való elkábítottság poklától, amelyben megszakad az eszméhez való kötöttség egyenes vonala, – ha nem kutatjuk, hogy mi vitte ezeket az embereket arra, hogy józanul, az öldöklés tudatával folytassák útjukat, – ha ettől eltekintünk is, marad még egy momentuma a könyvnek, amely az irodalomtörténet, illetőleg az emberi szellemi történet szempontjából értékes momentum.

Nem is kell apróra vennünk az új életformák új nyelvi megnyilvánulásait. Pedig mindegyre szemünkbe és tudatunkba ötlük a háború utáni fiatalság különös vonzalma a kézzelfogható és tárgyias iránt, az a talán be nem vallott, de mélyen megérezett igazság, hogy nincs szükség kommentárra, nincs szükség sem a jelenségeknek a szubjektumban kiváltott relativálására, sem a metafizikába kivetett perspektívák megrögzítésére. A dolgok magukban állnak, még csak nem igazságok, hanem *tények* és a maguk tényleges megátalkodásukban erősebbek, mint az értelmet és igazságot kereső szubjektum. Rányomják bélyegüket a szimbolumot kereső kitekintésre és hasonlatokat szülnék, amelyek nem csupán a háborús szókinccs irodalmi kísértései, hanem a dolgok iránti áhítatból fakadnak. Az még talán háborús emlékezés, ha azt mondjuk, hogy a mondat éle olyan, mint a bajonett a holdfényben (58), de az már a kor szellemének megnyilvánulása, ha azt mondjuk, hogy az elesett bajtárs képe elmosódott, mint egy fényképlemez, amelyre két fölvételt csináltak (20).

De tekintsünk most mindettől el és nézzük azt a problémát, amely az írónak is legfontosabb és amely a háború utáni belső katasztrófáknak és a háború utáni fiatalság legfájdalmasabb kérdésének belső oka és amely közel fogja hozni ezt a könyvet késő nemzedékek szívéhez, akik már nem érzik a vérző sebek sajtóságát és akiket nem indít ez a könyv mintegy *harcias pacifizmusra*. De azok is érezni fogják, hogy itt egy emberi nemzedéknek vágják el az útját, itt egy kor vallását kötötték el hitalapjától. Fiatal emberek előtt, akik éppen az ifjúság messze és széles perspektívájából az egyéni életforma kialakulását keresték az eszme megvalósításra kötelező ereje alatt, megnyílt egy eddig nem sejtett értelmetlen valóság, amely kiragadta őket az igaz élet, az eszmében való élés kereteiből és bedobta őket a „minden emberiség katasztrófájába“ (199). Mikor lassan fölnyíltak szemeik és látókká váltak a jelen borzalma, őket gyökereiktől megfosztó kegyetlensége iránt, akkor beléjük lopódzott a jövőtől való félelem. És itt van a háború utáni minden nyomorúság okozója: a fiatalság nem hitt többé a jövőben. A fiatalok nem érezték többé, hogy egy generációkat öszszekötő lánc kapcsai.

A multttal leszámoltak. Kérlelhetetlen világossággal látták, hogy nevelőik nem készítették őket elő a háborúnak sem testi, sem lelki vonatkozásaira. Hirtelen nagyon megöregedtek a gyerek-katonák és tele megértéssel fölüleltek az idősebb nemzedék világfölfogása fölé, amely világfölfogás már az első elesettekkel szemben csődöt mondott. Érezték, hogy onnan, nevelőiktől támaszt nem kaphatnak, mert semmi sem maradt megingatlanul a régi világból, érezték, hogy életük új irányítottságát és eligazodottságát önmagukból kell kiépíteniök. A multttal leszámoltak és a jövőbe nem mertek tekinteni. Az idősebbek, akik már valamely hivatásnak éltek mikor a háború elszólitotta őket és akiket már a családi keret várt, azok föl fogják venni az elesett fonalat, de az egészen fiatalokat elsodorta a háború árja. Az öregebbek számára megszakítás volt a háború, ők tudtak az azutánra is gondolni, de a fiatalok nem érezték többé kapcsolatokat, nem látták többé a dolgok összefüggéseit: elnyomták őket a jelen tényei. Ezért nincs kegyetlenebb kérdés számukra, mint az, hogy mit fognak csinálni azután? Ennél a kérdésnél tanácstalanul állnak a kiszolgált frontkatonák, akik hideg meggondolással és gyors határozottsággal harcolnak. Ha arra gondolnak, hogy egy megszokott élet kereteit vegyék magukra, akkor elveszett tájékozottságuk és józanságuk:

Wir sind keine Jugend mehr. Wir wollen die Welt nicht mehr stürmen. Wir sind Flüchtende. Wir flüchten vor uns. Vor unserem Leben. Wir waren achtzehn Jahre und begannen die Welt und das Dasein zu lieben; wir mussten darauf schießen. Die erste Granate, die einschlug, traf in unser Herz. Wir sind abgeschlossen vom Tätigen, vom Streben, vom Fortschritt. Wir glauben nicht mehr daran; wir glauben an den Krieg. (91.)

Heute würden wir in der Landschaft unserer Jugend umhergehen wie Reisende. Wir sind verbrannt von Tatsachen, wir kennen Unterschiede wie Händler und Notwendigkeiten wie Schlächter. Wir sind nicht mehr unbekümmert, – wir sind fürchterlich gleichgültig. Wir würden da sein; aber würden wir leben?

Wir sind verlassen wie Kinder und erfahren wie alte Leute, wir sind roh und traurig und oberflächlich, – ich glaube, wir sind verloren. (125.)

Was werden unsere Väter tun, wenn wir einmal aufstehen und vor sie hintreten und Rechenschaft fordern? Was erwarten sie von uns, wenn eine Zeit kommt, wo kein Krieg ist? Jahre hindurch war unsere Beschäftigung Töten, es war unser erster Beruf im Dasein. Unser Wissen vom Leben beschränkt sich auf dem Tod. Was soll danach noch geschehen? Und was soll aus uns werden? (260.)

Ennek a mélyen sújtott nemzedéknek szenvedéseiben osztozik az utána következő, a háború után serdülő ifjúság is. Mindkettőjük előtt összetört egy világ, amelyben idáig hittek. Anélkül, hogy akarták volna, anélkül, hogy föllázadtak volna a szülők világa ellen, átélték és megélték annak az összeomlását, tudatossá vált bennük elhagyottságuk és a két világ idegensége. A háborúban összetört a *humanitás* eszméje és hogy az emberek elviselhetővé tegyék kínjaikat kétségbeesett és kiéhezett megátalkodással tartották fenn harcuk eszméjét. A háború után jött az erkölcsi összeomlás. A katonák előtt olcsó lett az emberélet, előttünk, az utána jövő nemzedék előtt, olcsók lettek az emberi értékek, Az európai élet hosszú, céltalan küzdelme beletorkollott egy végső csődbe, minden értékek kérdésségébe, az önmegvetés és utálat fürgetegébe. Bekövetkezett az, amitől a frontkatonák ott künn előre reszkettek.

De ez már nem tartozik a könyv keretébe. Csak arra a végső tragédiára akartam rámutatni, amely a háborús élet mélyén rejtőzött és amelynek fenyegető voltát az író teljes tudatossággal, mintegy könyvének központi gondolatává téve, fűz bele a frontkatonák életébe.

(Szeged)

Márer Erzsébet

LEVELESTÁR

Kulturfölény és jóvátétel. Szomorú dolog, hogy egy magát kereszténynek és nemzetinek valló sajtóorgánum egyvéleményen van a jóvátételt követelő kisantanttal, miközben a destruktívnak és hazafiatlannak kikiáltott sajtó a magyar kulturpolitika védelmére siet ... Németország az összeomlás utáni években minden mozgósítható vagyonát utakba, csatornába, vasutakba fektette, új egyetemeket alapított és gyáripárát a békenívő fölé emelte. Ma Németország gazdaságilag és kulturában ismét nagyhatalom, de nem akadt német sajtóorgánum, amely esztelen költsékezésnek minősítette volna ezt az újjáépítést és meghúzta volna a vészharangot, mondván: maradjunk kishatalom, mert különben az antant elveszi a pénzünket. Persze a kulturfölény ellenségei nem gondolják meg, hogy a kisantantnak legfőbb célja Magyarországot parasztállammá súlyosítani vissza, mert tudják, hogy a tanyai horizont – külpolitikában és a népek versenyében rájuk nézve kevésbé veszedelmes. – *Kirgizia.* Valamennyien egyvéleményen vagyunk, jobb- és baloldal, kormány és ellenzék: nem maradhat az Alföld „kirgiziai“ állapotban. Ezt a politikát követi a kulturfölény politikája is: – minek hát akkor a gyűlölség? – *Kulturfölény.* Vajjon megvan-e még a sokat emlegetett kulturfölény vagy már ez a fogalom is belekerült a nemzet illúziók színes gyűjteményébe? Erre a kérdésre, valamint a „magyar paraszt“ nemzetmegváltó eszméjébe vetett illúzióra még visszatérünk. – *Lampel.* Ha igaz a tétel, hogy az író maga követte el a hőse bűneit, akkor Arany János gyilkos malomkövet hajított, Petőfi pedig óriásokkal állta a harcot, nem is szólva Móricz Zsigmondról, aki – miután állandóan részegeskedett és elcsábította az ellemintanított feleségét – annyi gombócot evett, hogy végre megpukkadt belé. Ettől függetlenül a németországi eset – mikor a gyilkos nyomára egy regény vezet – megfontolásra érdemes, nemcsak a pszichiáterek, hanem az irodalmi kritika részéről is. – *Destruktív író.* Birikás Géza legutóbb egy előadásában Verlaine-t a francia katolikus irodalom úttörői közé sorolta. De még mindig vannak, akik Verlaine-t tartják a magyar destruktív irodalom értelmi szerzőjének. – *Azt írja a Toll,* hogy „irodalmi és művészeti lap létünkre nem foglalkozunk részletesen azokkal a problémákkal, amelyeket a katonai büntetőbíráskodásról szóló javaslat fölvetett“. Ez a mondat annyit jelentene, hogy az irodalmi és művészeti lapnak kötelessége volna ugyan katonai dolgokkal foglalkozni, mégsem teszi meg. A *Toll* persze nem ezt akarja mondani. Azt akarja mondani, hogy „irodalmi és művészeti lévén ...“, vagy pedig „minthogy irodalmi lap vagyunk, nem foglalkozunk ...“ Csodálatos, hogy – irodalmi és művészeti lap Létére – nem tud magyarul a *Toll*.